

Pershyttan

Nora socken, Nora kommun, Västmanland

Restaurering av Storgruvetorpet 2005

Antikvarisk rapport

Charlott Hansen



Örebro läns museum

Rapport 2005:14

Översiktlig beskrivning

Pershyttan utgör ett område av riksintresse och är kulturresevat. Bergshantering som pågått ända sedan medeltiden i området har präglad bebyggelsen och det omgivande landskapet. I dag finns spår av de olika bebyggelsestrukturerna i form av backstugor, bergsmansgårdar, torp, ekonomibyggnader och samlingslokaler. Pershyttan fick sin nuvarande bystruktur i och med laga skiftet på 1830-talet. Sedan 2004-12-10 är byn kulturresevat.

Gruvstugutorpet var ursprungligen en gruvarbetarbostad och är idag en av de mest välbevarade arbetarebostäderna i Pershyttan. Torpet finns markerat på en karta över området redan 1828, men som en mindre byggnad och med takåsen vinkelrätt mot dagens. På en karta över området från 1898 finns byggnaden markerad som den ligger idag.

Under år 2005 har restaureringsarbeten på Storgruvetorpet pågått med hjälp av statligt byggnadsvårdsbidrag för år 2005 och enligt Länsstyrelsens beslut. Arbetena har utförts inom ett EU projekt och följts av antikvarisk kontrollant. Slutbesiktning genomfördes 2005-11-02 då det kunde konstateras att arbetena genomförts på ett antikvariskt korrekt sätt.

Administrativa uppgifter

Fastighetsbeteckning: Gamla Pershyttan 3:67

Fastighetsägare: NJOV

Projektering/bygghandlingar: Antikvariska anvisningar

Antikvarisk kontroll: Örebro läns museum, Charlott Hansen

Tidpunkt för arbetenas utförande: Arbetena påbörjades i april och slutfördes i november år 2005.

Slutbesiktning: 2005-11-02

Länsstyrelsens diarienummer: 434-07838-2005

Bidragssumma: Anslaget har gällt såväl restaureringsarbetena på Storgruvetorpet som vattenhjulet i Pershyttan och bestått i 300 000 kr vilket motsvarar 52% av den totala kostnaden.

Länsmuseets handlingar i ärendet

ÖLM diarienummer: 2005.220.220

Beslut från Lst ang byggnadsvårdsbidrag, 2005-08-31

Slutbesiktningsprotokoll, 2005-11-08

Bilder: 2005-04-05, 2005-05-23, 2005-11-02, Charlott Hansen, OLM_2005_15_1-15

Utförda arbeten

Byggnaden bestod av en enkelstuga där ena delen var uppförd i sten. Den andra delen bestod av en liggande timmerstomme där knutskallarna klätts in och fasaderna försetts med stående locklistpanel. Under arbetets gång upptäcktes omfattande rötskador och svampangrepp inne i byggnaden. Under årets projekt har man koncentrerat sig till exteriören. Ska byggnaden användas behövs omfattande reparationsarbeten interiört.

Tak

Taket var belagt med enkupigt lertegel och nocken var försedd med nockbrädor. Under fanns spår av ett äldre torvtak lagt på näver och trol. Bland trolen fanns även vanliga brädor. Vid trolens slut satt, likt en takfotsbräda, brädor fästa med järnkrokar. Dessa brädor var lappade i omgångar. Nyare takfotsbräder har satts upp, utanför de äldre så att ett mellanrum bildats i underkanten av takfallet. Troligtvis har dessa tillkommit i samband med att man lagt tegeltak på byggnaden.

Det befintliga tegeltaket plockades ner. Ovanpå den befintliga trolen och nävern har oljehärdad masonit lagts innan ny läkt spikades upp och teglet lades tillbaka. Tegelpannor som låg på taket och var hela har återanvänts. Skadade pannor har ersatts av äldre tegel som hittats i en annan byggnad vid Pershyttan. Pannorna var lika de befintliga och kunde därför användas för att fylla ut luckorna efter skadade pannor. För att inte få en skarp gräns mellan gamla och nya takpannor blandades pannorna på båda takfallen. Nocken har försetts med nya nockbrädor lika befintliga som rödfärgats med rödfärg av märket Falu Ljus. Befintligt plåtbeslag där befintliga nockbrädor skarvats i på längden har återanvänts. Vindskivor och vattbrädor har bytts då de befintliga var rötskadade. De nya har utformats lika de befintliga och målats med ljus falurödfärg av märke Falu Ljus, liksom vindsluckan.

Då man valt att lägga oljehärdad masonit för att skydda undertaket har masoniten blivit synlig i takfotens underkant, i det mellanrum som bildats mellan de nyare takfotsbrädorna och de äldre, fästade i trolen. De nyare takfotsbrädorna var i gott skick och har ej bytts utan endast målats med ljus falurödfärg av märke Falu Ljus. De äldre takfotsbrädorna har man ej åtgärdat då de skyddas av masoniten.

Grund och stomme

Grunden består ursprungligen av en murad stenmur och verkar vara en blandning av torpargrund och mullbänk. Längst ner har man lagt fyllnadsmaterial i form av sågspån. Bjälklag och trossbotten har placerats ovanpå, mer sågspån har fyllts i trossbotten innan man lagt dit golvbrädorna.

Då det fanns problem i form av rötskador och myrangrepp i stommen på sidan in mot gården har man grävt ur mullbänken i det större rummet. Skadorna omfattade delar av de tre nedersta timmerstockarna. De har därför tagits bort. För att bli av med myrorna vattnade man med insektsmedel rekommenderat av Anticimex.

De rötskadade timmerdelarna har ersatts med liggande plankor i grova dimensioner som på baksidan, in mot rummet, stötts av regler. Mellan grundmuren och syllstocken har man lagt tjärpapp. Fortsätter arbetena på Storgruvetorpet ska den nuvarande lösningen med plank och regler och i stället skarva i de befintliga stockarna med nya stockar eller halvsula där så är möjligt. Tjärpappen ska tas bort om man fortsätter med arbetena, eventuellt kan den ersättas med näver. Väggen är idag öppen från insidan då man inte satt på innerväggar, då man under detta projekt arbetat med exteriören.

De murade delarna i grunden har tätats med hydrauliskt kalkbruk där bruket försvunnit. Golvet är ej tillbakalagt.

Panelade fasader

De panelade fasaderna var överlag i gott skick. Panelens nederkant står på vissa ställen mot grundmuren och uppvisade mindre fuktskador. Grundmurens stenar är ojämna vilket gör att vatten ibland blir stående i mindre håligheter. I framtiden skulle en vattlist kunna monteras ovanför grundmuren så att vattnet rinner utanför muren. Endast några locklister har ersatts med nya, lika befintliga. Fasaderna har målats med rödfärg av märket Falu Ljus.

Knutbrädorna har målats med linoljefärg av märket Lasol, Engwall & Claesson med kulören grå umbra, 7A36, enligt Linoljefärgslikaren.

Fönster

Fönstren har ej målats med planeras att målas under vintern. De visade sig ha olika färgskikt. Inför arbetena var de alla röda och hade under ett ljusgrått färgskikt. Under det ljusgrå har fönstren i den putsade delen en engelskt röd kulör medan de i den timrade delen av huset har en skarp grön kulör underst. Vilken kulör fönsterbågarna bör ges diskuterades då de har olika färgskikt. De har dock en gång alla varit röda och det beslutades därför att de bör målas i rött med kulören engelskt röd 1A 48A, enligt Linoljefärgslikaren.

Fönsterfodren runt fönstren i den timrade delen av huset var svagt profilerade och har målats med samma kulör grå umbra 7A 36, enligt Linoljefärgslikaren. Samma kulör återfanns under dagens vita färgskikt. Vid skrapning av fodren har man skrapat så hårt att viss profilering försvunnit.

Ytterdörr

Ytterdörren består av en spegeldörr med fem fyllningar där den mittersta är liggande. Under dagens gröna kulör återfanns färgrester av en gul ockra. Enligt Linoljefärgslikaren, kulör: Gul ockra 3A 94. Diskussioner om vilken kulör dörren skulle ges fördes. Möjligen har dörren varit en innerdörr och den gula kulören en rest från den tiden. Att välja den ockragula kulören torde dock inte vara fel då det kan ha varit vanligt i området. Det beslutades dock att låta dörren vara grön och låta kulören representera 1900-talet för bygganden. Ytterligare skäl för att låta dörren behålla sin gröna kulör var att dörren i befintligt skick var grön. Dessutom valdes den gröna kulören bort från fönstren. Osäkerheten på om dörren varit ockra gul i sin befintliga position bidrog till beslutet. Dörren målades med färg i kulören kromoxidgrönt 2A-GN83, enligt Linoljefärgslikaren.

Bildbilaga

Före åtgärd

Bilder tagna av Charlott Hansen, Örebro läns museum, OLM_2005_15_1-15







De äldre takfotsbrädorna fästade med järnkrokar i trolen har lappats och lagats i omgångar.

Efter åtgärd

Bilder tagna av Charlott Hansen, Örebro läns museum, OLM_2005_15_1-15







Lagning av timmerstomme i det större rummet.



Ekonomibyggnad tillhörande Storgruvetorpet.